

milloin tahansa se onnistuu puraisemaan, juoksee Kristuksen luo parannettavaksi”.

Jos ajattelee, miten tutkimusta voisi jatkaa, aiheena voisi olla pureutuminen syvällisemmin joihinkin nykylukijaa mietityttäviin näkemyksiin. Tämä edellyttäisi näkökulman laajentamista teologisen analyysin ulkopuolelle. Ajatus Jumalan ihmiseen siirtämästä pahasta halusta rangaistuksena on nyky-suomalaisessa luterilaisuudessa vallitsevan jumalakuvan kannalta erikoinen ja toisaalta myös naturalistisesta näkökulmasta hankalasti selitettävissä, jos syntiinlankeemus oletetaan historialliseksi eikä allegorisiksi. Samalla tavoin kasteen reaalin vaikutus saattaa tieteellisen maailmankuvan omaksuneesta ihmisestä tuntua vieraalta ja vaikeasti käsitettävältä. Nämä kysymykset toki tuskin niinkään palautuvat Augustinuksen käyttämiin filosofis-psykologisiin teorioihin kuin hänen näkemykseensä siitä, että Jumala kaikkivoipana pystyy vaikuttamaan maailman kaikkiin asioihin.

Kiitettävää on, että kirjoittaja pitiäytyy konkupiskenssin teologisessa analyysissä eikä lähde spekuloidaan tiukkoja näkemyksiä esittäneen kirkkoisän elämänhistorian vaikutuksella tämän ajattelun yksityiskohtiin. Erityisen valaisevaa lukijan kannalta on Augustinuksen innovaatioiden nouseminen hänen rajankäynnistään Pelagiuksen oppeihin ja manikealaisuuteen, mikä antaa mahdollisuuden arvioida Augustinuksen teologisia ratkaisuja suhteessa niiden luonnolliseen kontekstiin.

Kirjoittajan kieli on selkeää ja ilmaisultaan rikasta. Analyysi etenee johdonmukaisesti ja terminologia on tarkkaa. Kokonaisuudessaan teos valottaa merkittävällä tavalla yhtä keskeistä osaa Augustinuksen ajattelusta. Joka tahtoo syventää ymmärrystään hänen teologiastaan, lukekoon tämän kirjan.

JUSSI JUNNI
TEOL. MAIST., HELSINKI

OLLI-PEKKA VAINIO & AKU VISALA

Johdatus uskonnonfilosofiaan. Helsinki: Kirjapaja 2011. 287 s.

OLLI-PEKKA VAINIO
Postmoderni filosofia, kulttuuri ja kristillinen teologia. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 276. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2013. 229 s.

Uskonnonfilosofian opiskelijoita ja aloittelevia tutkijoita on aiemmin suomeksi palvellut lähinnä runsaan kymmenen vuoden takainen artikkelikokoelma *Uskonnonfilosofia* (toim. Timo Helenius, Timo Koistinen ja Sami Pihlström, 2003) muutamien varhaisempien suppeiden yleisesitysten ja käännösten, esimerkiksi John Hickin klassisen *Uskonnonfilosofian*, ohella. Koska alan kansainvälinen keskustelu etenee, on mainiota, että aktiiviset nuoren polven uskonnonfilosofit ja teologit Olli-Pekka Vainio ja Aku Visala ovat laatineet uuden, ajanmukaisen uskonnonfilosofian kokonaispaketin. Analyyttiseen uskonnonfilosofiaan virittäytynyt johdantoteos asettuu myös mielenkiintoiseen dialogiseen suhteeseen Vainion oman tuoreen postmodernia uskonnonfilosofiaa ja teologiaa tutkivan kirjan kanssa.

Johdatus uskonnonfilosofiaan on systemaattisuudessaan ja argumentatiivisuudessaan erittäin ammattitaitoista työtä. Tekijät osoittavat tuntevansa läpikotaisin alan viimeaikaisen, lähinnä angloamerikkalaisen kirjallisuuden. Nykyisen uskonnonfilosofian analyttistä valtavirtaa as-karruttavat teemat – kuten Jumalan käsite, Jumala-todistukset, uskon ja järjen suhde, pahuuden ja kärsimyksen ongelma, uskonnollisen kielen luonne, uskonnon suhde naturalistiseen tieteeseen ja moraa-

liin sekä sielua ja kuolemaa koskevat kysymykset – saavat perusteellisen ja huolellisen esittelyn, jossa punnitaan kiihottomasti eri kantojen puolesta ja niitä vastaan esitetyjä argumentteja. Materiaali on jäsenneilty perustellusti ja selkeästi yhdeksään päälukuun, joskin voidaan kysyä, miksi järjen ja uskon sekä toisaalta tieteen ja uskonnon mutkikkaat suhteet pitää käsitellä eri luvuissa ikään kuin aivan eri asioina (luvut 4 ja 8). Uskonnon kielen yhteydessä (luku 6) taas voisi olla hyödyllistä eritellä realismin ongelman eri tasoja hieman eksplisitiivisemmin: voidaan pohtia paitsi uskonnollisen ja teologisen kielen viittaussuhdetta todellisuuteen myös uskonnon tutkimuksessa käytettävän teoreettisen kielen viittaussuhteita eli sitä, missä määrin tieteellinen realismi soveltuu uskonnon tutkimuksen filosofiseksi lähtökohdaksi (sekä tietenkin näiden realismin muotojen suhteita luvussa 7 esitellyyn metaeettiseen realismikeskusteluun).

Valittujen teemojen käsittely etenee enimmäkseen varsin johdonmukaisesti luvusta toiseen. Jumalan käsitettä ja ominaisuuksia, esimerkiksi kaikkivalttiutta, tarkastellaan luvussa 2 erityisesti ”täydellisen olion teologian” (s. 40) pohjalta, ja seuraavassa luvussa analysoidaan kattavasti muun muassa ontologisen Jumala-todistuksen modaalista versiota, joka näyttäisi osoittavan, että Jumalan (täydellisen olion) olemassaolo on joko välttämätöntä tai mahdotonta. Tästä seuraa ”ateistin todistamisen taakan” kasvaminen kuitenkin ainoastaan, jos lähdetään siitä, että ateistilla ylipäänsä on min-käänlaista todistamisen taakkaa Jumalan olemassaoloa tai olemattomuutta koskevassa kiistassa.

Selkeä ja johdonmukainen lähestymistapa edellyttää tietenkin metodologisia valintoja, joista kaikki eivät voi olla yhtä mieltä. Vahva kiinnittyminen tiettyyn perinteeseen saattaa myös johtaa eräänlaiseen näkökulman kapeuteen. Yksi näh-

däkseni jossain määrin ongelmallinen ratkaisu on kärsimyksen ongelman (pahan ongelman) käsitteleminen lähes yksinomaan evidentialistisesti orientoituvassa ateistiseen argumentaatioon kiinnittyvässä kontekstissa, jossa kärsimyksen ongelma on "[p]ohjimmiltaan - - mahdollottomuusargumentti, joka pyrkii osoittamaan ristiriidan kaikkivaltiuuden ja täydellisen hyvyyden välillä" (s. 166). Tavallaan sama eksistentiaalisia ongelmia yli-intellektualisoiva ajatus toistuu viimeisessä, sielua, persoonuutta ja kuolemaa tarkastelevassa luvussa, jossa painotetaan ylösnousemuksen käsitteellismetafyysiseen koherenssiin persoonien materiaalisesta ja psykologiseen konstituution kannalta, ei niinkään kuoleman tai kuolevaisuuden kohtaamiseen uskonnollisesta näkökulmasta (vastakohtana ei-uskonnolliselle näkökulmalle).

Kirjoittajat hallitsevat kyllä sujuvasti esimerkiksi vapaan tahdon teodikean ja sielunmuokkausteodikean tai emergentin dualismin yksityiskohdat, mutta eivät astu teodikeadiskurssin ulkopuolelle pohtimaan sitä, mitä voisi olla pahuu- den, kärsimyksen ja kuolevaisuuden kanssa eläminen ilman evidentialismista (ja teologisesta realismista) nousevaa kysymystä siitä, ovatko nämä inhimillisen todellisuuden ilmiöt sopusoinnussa teismien kanssa vai eivät. Vaikka heidän lähestymistapansa on historiallisesti ja systemaattisesti perusteltu, ei ole selvää, että juuri tällä tavalla asetetut kysymykset kärsimyksestä ja kuolemasta ja/tai niihin reagoivat teistiset ja ateistiset argumentit ovat lopulta uskonnofilosofisesti kaikkein kiinnostavimpia. Uskonnosta kirjoitettavaa filosofia voi sittenkin lopulta kiehtoa eniten eettis-eksistentiaalinen kysymys siitä, miten osata elää kuolevaisena kärsimyksen täyttämässä maailmassa, ja tämän kysymyksen esittäminen voi edellyttää koko teodikeaproblematiikan siirtämistä syrjään itsessään moraalises- ti ongelmallisena lähestymistapana

pahuuteen ja kärsimykseen. Onneksi kirjoittajat kuitenkin myöntävät – Jobin kirjaan viitaten – etteivät esitetyt teodikea-argumentit ole riittäviä, vaikeivätkä toisaalta turhiakaan.

Oppikirjan systemaattinen ankuroituminen lähinnä nykyanalyttiseen uskonnonfilosofiaan johtaa väistämättä siihen, että eräät tärkeät perinteet ja lähestymistavat jäävät vähäisemmälle huomiolle. En tarkoita vain "mannermaista filosofiaa". Esimerkiksi pragmatistisen uskonnonfilosofian perspektiivistä uskoa ja järkeä tutkivan luvun kommentit William Jamesin ja Ludwig Wittgensteinin uskonnonfilosofisista ajatuksista, jotka tekijät esittävät vain eräänlaisina lisähuomioina Blaise Pascalin kuuluisaan vedonlyöntiargumenttiin, jäävät ylimalkaisiksi, joskin Wittgensteiniin palataan uskonnollisen kielen yhteydessä. Vaikka wittgensteinilaisia uskonnonfilosofiaa ja jopa jamesilaisia pragmatisteja voidaan lukea eräänlaisina fideisteinä, he eivät yhdy Pascalin ajatuksen uskonnollisen uskon omaksumisesta vedonlyöntiin kaltaisena, puhtaasti voluntaarisena ratkaisuna.

Tässä kontekstissa olisi ollut luontevaa tarkastella myös suomalaisessa uskonnonfilosofisessa keskustelussa näkyvässä asemassa olutta Simo Knuuttilan presuppositiokäsitystä, jonka mukaan uskonnolliset ja ei-uskonnolliset kielipelit ja/tai ajattelutavat eivät ole toisiinsa nähden täysin autonomisia mutteivät kokonaan toisiinsa integroituvia, vaan uskonnollisen kielen käyttö saattaa edellyttää jotakin kielenkäyttäjän ei-uskonnollisilta asenteilta ja uskomuksilta. Erityisesti uskonnollisen kielen käyttäjän täytyy voida toivoa, että Jumala on olemassa, vaikkei hänellä olisi tähän vahvaa uskoa. Näin Knuuttila muotoilee asian esimerkiksi teoksessaan *Järjen ja tunteen kerrostumat* (1998).

Siinä missä *Johdatus uskonnonfilosofiaan* nojaa melko vahvasti teologiseen ja uskonnolliseen realismiin, Vainio joutuu toisessa kir-

jassaan tasapainoilemaan muun muassa realismiin ja konstruktivismiin välimaastossa. Juuri tällaisessa hankkeessa pragmatistinen uskonnonfilosofia saattaisi olla avuksi, kuten olen esimerkiksi teoksessa *Pragmatic Pluralism and the Problem of God* (2013) yrittänyt esittää. Vainion *Postmoderni filosofia, kulttuuri ja kristillinen teologia* täydentää monin kiinnostavin tavoin johdantoteosta ja käsittelee sitä paljon seikka- peräisemmin muun muassa sekularismia ja kristinuskon ja kulttuurin suhdetta sekä postmodernin ajattelun uskonnolliselle kielelle asettamia haasteita eli negatiivista teologiaa mukailevaa ideaa kirjaimellisen Jumala-puheen mahdollittomuudesta. Samalla se on kirjana paljon hajanaisempi. Tämä on ymmärrettävää, koska se on koostettu alun perin erillisistä artikkeleista.

Pragmatismikin vilahtaa esiin useaan otteeseen, muttei kovin jäsennellysti eikä aina aivan asiantuntevasti: en sanoisi, että pragmaattisissa argumenteissa kielen "totuus" riippuu "siitä tuottaako se jollekulle hänen haluamiaan tuloksia" (s. 25). Mitä edes on "kielen" totuus erotuksena kielessä esitettävien väitteiden totuudesta? Moniaineksista kirjoituskokoelmaa voidaan lisäksi aina helposti arvostella useiden erityis- teemojen ja ajattelijoiden sivuuttamisesta. Esimerkiksi uskonnon ja julkisen järjen suhdetta tarkasteltaessa olisin odottanut viittausta Juha Sihvolan *Maailmankansalaisen uskontoon* (2011). Tästä aihepiiristä – tai uskonnon ja politiikan suhteesta laajemmin – olisi ehkä ollut järkevää lisätä yksi luku myös Vainion ja Visalan johdantoteokseen.

Vainion kirjan kiinnostavinta antia ovat metafysiikkaa ja sen paluuta filosofiaan ja teologiaan tutkivat artikkelit (erityisesti luvut 4–6). Paikoin käsitteellinen tarkkuus kuitenkin horjuu. Onko esimerkiksi solipsismi järkevää määritellä Nietzschen suorittamaksi valistuksen projektin paradoksaaliseksi loppuunsaattamiseksi, "jossa jokainen yksilö ei omak-

su arvoja ja rationaalisuuden määreitä ulkopuolelta, vaan keksii tai löytää ne itse” (s. 94)? Solipsismissahan ei ole kyse vain arvoista ja rationaalisuudesta, vaan ylipäänsä todellisuuden olemassaolosta. Entä miksi metafysiikan eri muotojen luokittelusta oikeastaan puuttuu juuri se metafysiikka, joka on loogisen empirismin valtakauden jälkeen palannut analyttiseen nykyfilosofiaan, vaikka juuri tällainen analyttinen metafysiikka esimerkiksi modaliteettien, universaalien ja kausaaliteetin erittelyineen on keskeinen konteksti nykyiselle angloamerikkalaiselle uskonnonfilosofialle, ainakin *Johdatus uskonnonfilosofiaan* -teoksen tavalla ymmärrettyinä?

Vainion kirjan alku herättää kuitenkin enemmän hämmennystä kuin edellä siteeratut muotoilut: onko ”postmoderni käänne” tosiaan avannut enemmän uusia näköaloja kuin mikään muu kulttuurissa tapahtunut älyllinen muutos viiteensataan vuoteen? Onko se siis merkittävämpi kuin vaikkapa valistus tai Kantin kriittinen filosofia? Tätä on hieman vaikea uskoa. Toisaalta postmodernismi on merkittävä ehkä erityisesti siksi, että se ”sallii teologialle sen oman äänen, mutta vain sillä ehdolla, että se suostuu olemaan yksi ääni muiden joukossa ilman absoluuttisuuden vaatimusta” (s. 151). Tämä toki on teologian historiassa huomattava askel. Mutta tarvitaanko siihen postmodernismia? Jo Kant tavallaan osoitti teologian omalle paikalleen filosofisin perustein.

Teologian, kulttuurin ja metafysiikan suhteiden pohjalta Vainio päätyy loppuluvuissaan pohtimaan myös ihmisoikeuksien ja suvaitsevaisuuden kaltaisia poliittisen filosofian kysymyksiä. Tässäkin uskonnonfilosofia osoittaa moni-ilmeisyytensä ja laajalle, varsinaisen uskonnotutkimuksen ulkopuolelle, ulottuvan relevanssinsa. Uskontoon liittyvät ongelmat ovat tällaisten nyky-yhteiskuntien poliittiseen todellisuuteen kytkeytyvien kiistojen ydintä. Suvaitsevaisuuden eli tole-

ranssin ohella tässä yhteydessä voitaisiin nostaa esiin tunnustuksen tai hyväksymisen (recognition, Anerkennung) käsite, jonka soveltuvuutta uskonnollisten ajattelutapojen ja ryhmien välisiin suhteisiin tutkitaan professori Risto Saarisen johtamassa uudessa huippuyksikössä Reason and Religious Recognition Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

Molempia tässä vain lyhyesti arvioituja teoksia voidaan näkökulmien rajauksista ja pienistä puutteista huolimatta lämpimästi suositella uskonnonfilosofian tutkijoiden ja opiskelijoiden käyttöön.

SAMI PIHLSTRÖM
PROF., HELSINKI

PETRI KOIKKALAINEN & PAUL-ERIK KORVELA (TOIM.)

Klassiset poliittiset ajattelijat. Tampere: Vastapaino 2012. 526 s.

Petri Koikkalaisen ja Paul-Erik Korvelan toimittama teos *Klassiset poliittiset ajattelijat* tarjoaa kattavan läpileikkauksen länsimaisen poliittisen teorian historiaan esittelemällä kuusitoista ajattelijaa kronologisessa järjestyksessä Platonista Nietzscheen. Edellinen vastaava suomenkielinen kokoelma, Jukka Kanervan toimittama *Politiikan teorian klassikoita*, ilmestyi lähes kaksikymmentä vuotta sitten ja sen laajennettu painos, *Platonista Bakuniniin: Poliitiikan teorian klassikoita*, yli kymmenen vuotta sitten. Vaikka Kanervan toimittamat teokset ovat edelleen käyttökelpoisia, tekijöitä voi onnitella uusimpaan tutkimukseen perustuvan ja edellisiä laajemman kokoelman tuottamisesta suomenkielisen lukijakunnan käyttöön. Monet teoksen kirjoittajista ovat omassa tutkimustyössään perehtyneet syvällisesti omaan aiheeseensa. Tämän seu-

rauksena kokoelman parhaissa artikkeleissa ei tyydytä oppikirjamaisen neutraaliin esittelyyn vaan esitetään myös oman tutkimustyön tuloksiin perustuvia, osin kiistanalaisiakin tulintoja.

Yksittäisiin henkilöihin keskittyvän kokoelman kohdalla ei voi toki välttyä kiistalta siitä, keitä tulisi valita ”klassikoiden” joukkoon. Monet varmasti kaipaavat esimerkiksi Kantia tai Spinozaa mukaan. Tuomas Akvinolaisen seuraksi olisi voinut sisällyttää joku muukin keskiajan ajattelija, esimerkiksi William Ockham tai Marsilius Padovalainen. Toisaalta Martti Lutherin tai Jean Calvinin poliittisilla teksteillä on ollut huomattavasti merkittävämpi vaikutus länsimaiseen poliittiseen ajatteluun kuin suurimmalla osalla nyt mukaan otetuista ajattelijoista. Johonkin raja on toki yhdessä teoksessa vedettävä, enkä olisi ketään nyt käsiteltävänä olevaa ajattelijaa jättämässä pois. Yksittäisiin ajattelijoihin keskittyvään kokoelmaan liittyy myös väistämättä vaara esittää ajattelun historia hyppyyinä ”huipulta huipulle”. Tämän välttämiseksi monet teoksen artikkelit, kuten Mikko Yrjönsuuren Tuomas Akvinolainen ja Petri Koikkalaisen John Stuart Mill, kuvaavat onnistuneesti myös laajempia aatteellisia kehityskulkuja ja kysymyksenasettelujen muutoksia.

Kirjan suuremmaksi ongelmaksi muodostuu artikkelien epätasaisuus paitsi sisällön myös luettavuuden suhteen. Lukija voi havaita, ketkä kirjoittajista ovat käyttäneet enemmän aikaa ja vaivaa oman analyysinsä hiomiseen ja ketkä ovat asettaneet riman matalammalle. Kielellisesti monet teksteistä on kirjoitettu esimerkiksi tiiviisti ja sujuvasanaisesti, mutta vastaavasti osa olisi vaatinut vielä yhden uuden kirjoituskerran. Valitettavilta huolimattomuusvirheilä ei myöskään ole välttytty. Esimerkiksi kahden eri artikkelin kohdalla etsin turhaan nootissa mainittua kirjallisuusviitettä kirjallisuusluettelosta.

Aatehistorian ja filosofianhistorian metodologisista kysymyksistä